

Evropa ponuja in grozi

kratek pregled predpisov Evropske zveze
s področja ohranjanja biodiverzitete

Europe offering and threatening

a short review of the EU rules regulating the
conservation of biodiversity

Biodiverziteta ali biotska pestrost pomeni raznolikost življenja na Zemlji in obsega genetsko, vrstno in ekosistemsko komponento. Republiko Slovenijo, ki se razteza na vsega 0,004 % celotne zemeljske površine oziroma na 0,014 % kopnega, označujemo za evropski biotski park, predvsem zaradi naslednjih značilnosti:

- tu živi 1 % vseh živih bitij in več kot 2 % kopenskih in sladkovodnih (celinskih) vrst,
- v Sloveniji je bilo doslej odkritih 22.000 vrst (strokovnjaki pa ocenjujejo, da je skupno število vrst celo med 50.000 - 120.000 vrst),
- tu uspeva 36 endemičnih rastlinskih taksomov,
- posebnosti predvsem v cca. 170 v podtalnici in v jamskih vodah živečih vrstah, tudi endemičnih. Omenjeni podatki so povzeti po delu Mršiča (1997) in poročilu Ministrstva za okolje in prostor (1997).

Pester je tudi sestav ptičje favne v Sloveniji. Doslej je bilo pri nas registriranih več kot 360 vrst ptic (po poročilih KRED), Ornitološki atlas gnezdičk naveden za Slovenijo okoli 220 gnezdečih vrst (GEISTER, 1995), okoli 190 vrst pa v Sloveniji bolj ali manj redno prezimuje (SOVINC, 1994). V Sloveniji, tako kot v Evropi (z izjemo nekaterih sredozemskih otokov), sicer ne bomo našli nobene endemične vrste ptic, pa tudi med globalno ogroženimi vrstami ptic (po merilih BirdLife International) ima v Sloveniji edino kosca (*Crex crex*) številčno pomembnejšo populacijo. Pač pa je Slovenija pomembna zaradi

dolgega seznama vrst, ki imajo poseben varstveni status v Evropi, t.i. SPEC kategorije po merilih BirdLife International (za razlago teh kategorij glej npr. GEISTER, 1998).

Osnova veliki ornitološki pa tudi biološki pestrosti Slovenije je v dejstvu, da se na tem prostoru srečujejo štiri biogeografske regije (Alpe, Dinaridi, Panonska nižina in Sredozemlje). S tem so povezani tudi raznoliki podnebni in talni tipi, sorazmerno velika ohranjenost naravnih in polnaravnih ekosistemov, kjer je treba še posebej izpostaviti velike in sklenjene gozdove (53 % Slovenije prekriva gozd). Tudi velik del kmetijskih zemljišč, ki pokrivajo 36 % Slovenije, ni tako intenzivno obdelanih in prizadetih kot drugje po Evropi. Med najpomembnejšimi dejavniki ogrožanja naše biodiverzitete so predvsem spremembe v kmetijstvu, razvoj infrastrukture in širjenje urbanizacije, neupoštevanje predpisov in nizka raven zavedanja o pomenu biodiverzitete, tujerodne in invazivne vrste in onesnaževanje (MOP, 1997).

Slovenija je uvrščena v prvi krog srednje- in vzhodnoevropskih držav, ki se bodo pridružile Evropski zvezi (EU). V procesu pridružitve Evropski zvezi morajo države prilagoditi nacionalno zakonodajo evropski. Poglobljene analize o posledicah slovenskega pridruževanja Evropski uniji, vsaj s področja ohranjanja biodiverzitete, pri nas (še) ni. Nedvomno bodo največje grožnje biodiverziteti prišle iz drugih sektorjev, predvsem kmetijstva, transporta, energetike, industrije in drugih.

Slovenska kulturna krajina in s tem tudi biodiverzitetata ima svoje posebnosti, npr. majhnost povprečne slovenske kmetije (4 ha) in dejstvo, da je velika večina slovenskega kmečkega prebivalstva t.i. "pol-kmetov". Omenjenih dveh posebnosti t.i. skupna kmetijska politika Evropske zveze ne podpira. Na žalost je bilo ugotovljeno, da Evropska zveza prek posebnih "strukturnih in kohezijskih skladov" po eni strani podpira razvojne projekte na področju prometne in druge infrastrukture, hidroenergetske izrabe, turizma, namakanja pa tudi regionalnega razvoja, pri katerih se uveljavljajo naravi "neprijazni" projekti, po drugi strani pa poskuša iz istega mošnjička podpirati projekte ohranjanja biodiverzitet. Žalostno je tudi, da je bilo s skupnim evropskim denarjem doslej uničenih že mnogo pomembnih naravnih območij, ki bi jih sicer po evropski zakonodaji morali ohraniti in zavarovati.

Predpisi Evropske zveze s področja ohranjanja biodiverzitet

A) The Bird Directive - Smernice za varstvo ptic (79/409/EEC)

Namen: varstvo ptic (osebkov, razvojnih oblik in gnezd ter habitatov) v EU

Način: članice EU naj ustanavljajo zavarovana območja (SPA), vzdržujejo in ohranjajo naravne habitate v zavarovanih območjih in zunaj njih, obnavljajo poškodovane habitate in ustvarjajo nove, tako da bo zagotovljeno njihovo varstvo, obstoj in obnova

Vsebina: osnovni del

Dodatek I: posebej ogrožene, redke, ranljive, v specifičnih habitatih živeče vrste, za katere veljajo posebni varstveni ukrepi

Dodatek II: lovne vrste

Dodatek III: vrste, ki jih je dovoljeno izkoriščati (če je znan njihov status)

Dodatek IV: prepovedani načini lova

Orodje: Specially Protected Area (SPA - Posebna zavarovana območja)

Merila: večino SPA tvorijo t.i. IBA - Important Bird Areas, ki so določena po merilih BirdLife International:

- prebivališča globalno ogroženih vrst ptic,
- prebivališča vrst z evropskim varstvenim statusom,
- prebivališča vrst z omejenim območjem razširjenosti,
- prebivališča vrst z Dodatka I (Bird Directive)

Razglašanje: država članica EU

Dodatne informacije: <http://europa.eu.int/en/comm/dg11/bird-dir.htm>

B) The FFH (Habitats) Directive - Habitatne smernice (92/43/EEC)

Namen: varstvo naravnih habitatov in flore in favne (ki so v interesu EU in podrobneje določene v Dodatku I k tej smernici)

Cilji: promocija varstva biodiverzitet, posebej spoznanja, da ohranjanje biodiverzitet pomeni osnovo trajnostnemu razvoju

Način: EU članice naj ustanavljajo zavarovana območja, (SAC), ki tvorijo omrežje Natura 200

Vsebina: Osnovni del

Dodatek I: 200 habitatnih tipov, med njimi 50 prednostnih, katerih varstvo zahteva ustanavljanje posebnih zavarovanih območij

Dodatek II: analogno za cca. 200 živalskih in 430 rastlinskih vrst

Dodatek III: merila za določanje zavarovanih območij, ki so "EU pomena" (t.i. Special Areas of Conservation - SAC ali Posebna območja varstva)

Dodatek IV: rastlinske in živalske vrste, ki na nivoju EU zahtevajo posebno varstvo

Dodatek V: rastlinske in živalske vrste, ki na nivoju EU zahtevajo posebne ukrepe v primeru njihovega izkoriščanja

Dodatek VI: prepovedani načini lova, ubijanja in transporta rib in sesalcev

Orodje: Special Areas of Conservation (SAC - Posebna območja varstva)

Merila: 1) za razglašanje na nacionalnem nivoju

a) merila za habitatne tipe iz Dodatka I

b) merila na osnovi vrst iz Dodatka II

2) za razglašanje na nivoju Evropske zveze

Razglašanje: država članica EU pripravi seznam lokalitet, ki jih pošlje v potrditev EU

Dodatne informacije: <http://europa.eu.int/en/comm/dg11/hab-dir.htm>

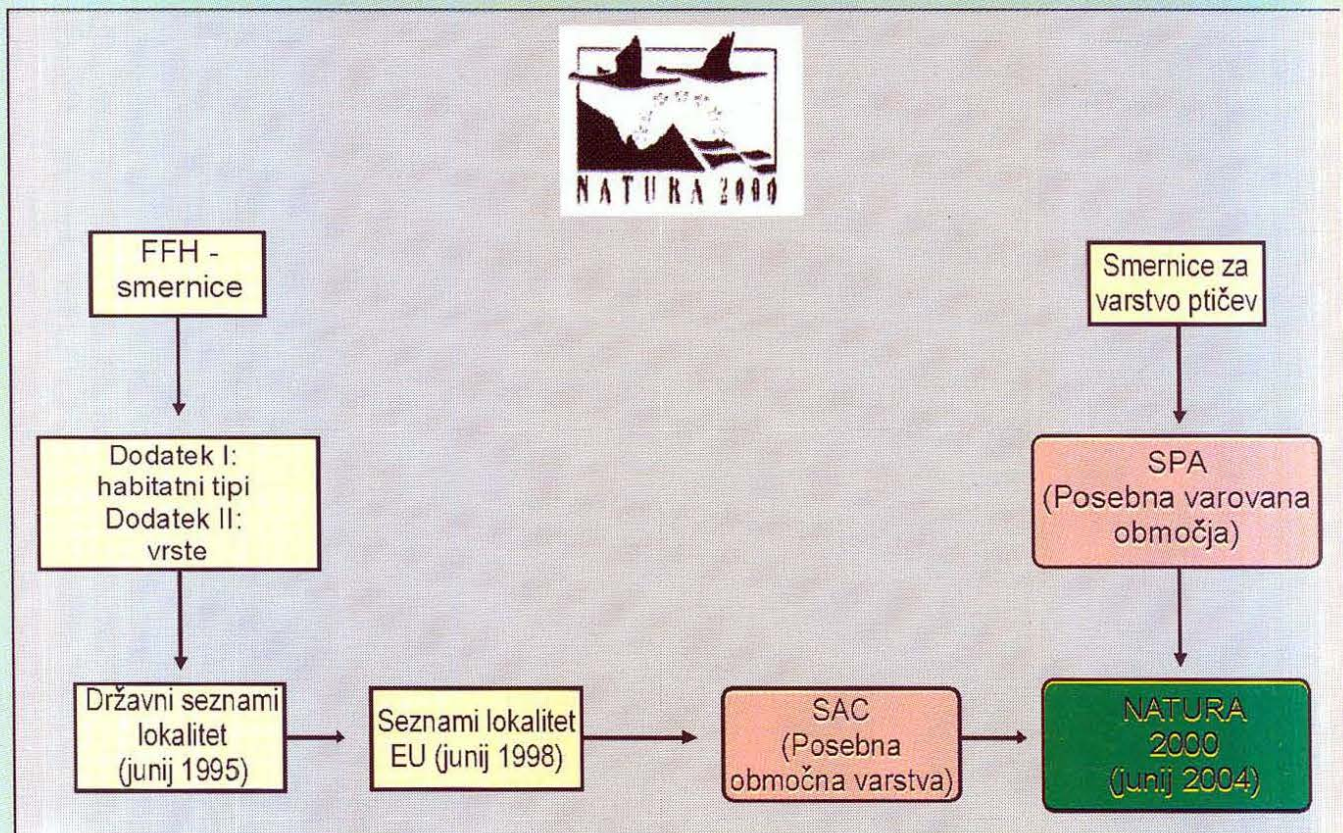
in <http://europa.eu.int/en/comm/dg11/natura.htm>

Direktive, lahko razglasi EU, brez razglasitve s strani države,

- ob vsakršnem načrtovanju posegov, ki bi imeli opazen vpliv na varstvene cilje, je treba predhodno pripraviti presojo vplivov na okolje,

- načeloma naj bi pristojne državne institucije podpirale le take projekte na območju lokalitete iz omrežja Natura 2000, ki nimajo neželenih posledic na lokaliteto (po potrebi lahko oblasti pridobijo tudi mnenje javnosti),

- če pa do posega z negativnimi posledicami za lokaliteto vseeno pride (ZARADI PREVLAJUJOČEGA JAVNEGA INTERESA, ekonomskega ali socialnega značaja), mora država

Slika 1: Omrežje Natura 2000

Fig. 1: Natura 2000 network

Posebnosti omrežja lokalitet zavaro-
vanih območij Natura 2000

Posebnosti:

- v splošnem imajo varstvene zahteve prednost pred ekonomskim izkoriščanjem ali rekreacijo,
- lokaliteto, ki očitno izpolnjuje pogoje

izvesti vse nujne nadomestne ukrepe,

- pri t.i. prednostnih naravnih habitatih iz Dodatka lahko prevladujoči javni interes vključuje le zdravstvene razloge za prebivalstvo, splošno varnost ali javni interes, ob

- upoštevanju, da ima okolje prednost,
- država lahko pridobi pri EU finančno podporo za izvajanje ukrepov na območjih pod Direktivo,
- varstveni ukrepi naj imajo prednost v krajinskem načrtovanju in pri pripravi razvojnih planov,
- zahteva se vzpostavitev sistema monitoringa oziroma spremljanja stanja,
- priporoča se ohranjanje krajinskih elementov, pomembnih za rastlinstvo in živalstvo (npr. žive meje),
- če ima država več kot 5 % enega ali več prednostnih habitatov v sestavi državnega ozemlja, je upravičena do bolj prilagodljivih meril za razglašanje lokalitet Natura 2000,
- 2 leti za prilagoditev nacionalne zakonodaje - smernice imajo status ZAKONA v nacionalni zakonodaji!
- lokalitete Natura 2000 ne potrebujejo posebnega pravnega statusa kot druga nacionalna zavarovana območja (npr. narodni, regijski, krajinski parki, naravni rezervati in spomeniki) in nimajo predpisanih posebnih ciljev upravljanja (za posamezno lokaliteto).

Ovrednotenje sprejemanja Smernic za države v postopku pridruževanja Evropski zvezi

1. Smernice za varstvo ptic se praktično lahko izvajajo tudi v pridružitvenih državah, medtem ko Habitatats Directive zahteva vključitev novih biogeografskih regij, habitatov in vrst.

2. Primerna zakonska podlaga za ustanavljanje omrežja v večini pridružitvenih držav že obstaja ali je v pripravi.

3. Potrebni pa bodo dodatni administrativni postopki (posebni vpisni postopki) in tudi veliko raziskovalnega dela.

4. Varstvo narave ima v pridružitvenih državah tradicijo, primanjkuje pa sistematičnega pristopa, ki ga

daje omrežje in naglašja varstvo vrst prek njihovih habitatov in je vprašljivo, kako uspešno bo varstvo narave ob drugih sektorjih v procesu pridruževanja EU.

5. Možnost finančne podpore za ustanavljanje Nature 2000 s strani EU, pa tudi za podporo raziskovalnega dela s tega področja.

6. Smernice ne obravnavajo pomena ohranjanja narave zunaj meja zavarovanih območij (spet konfrontacija z drugimi sektorji). Posebej to velja za eko-koridorje.

7. Problematično izpolnjevanje časovnih omejitev za vzpostavitev omrežja.

8. **NAJVEČJA POMANJKLJIVOST SMERNIC:** "prevladujoči družbeni interesi" lahko omejijo varstvene ukrepe. **EKONOMSKI INTERESI SO SE VEDNO PREVLAJUJO!**

Kje je Slovenija in kaj je Evropa

Ohranjanje biodiverzitete v Evropski zvezi torej temelji na ustanavljanju omrežja posebnih varstvenih območij po določenih Smernic za varstvo ptic (SPA, oziroma v praksi Important Bird Areas - IBA) in Habitatnih smernic (SAC). Glede posebnih območij za ptice smo v Sloveniji na dobri poti. Že pred leti je bil pripravljen osnovni seznam desetih ornitološko pomembnih območij, ki je bil v zadnjih letih še dopolnjen z novimi lokalitetami. Nacionalni koordinator projekta Ornitološko pomembnih območij pri DOPPSu je Slavko Polak in v kratkem bo v Acrocephalusu predstavil ta območja. Pomembno je tudi, da po zagotovilih Ministrstva za okolje in prostor kaže, da bo velika večina naših IBA-jev tudi zakonsko razglašena po nacionalni zakonodaji. S tem bodo ta območja poleg mednarodnega statusa dobila tudi zagotovila za njihovo varstvo na nacionalni ravni in bo zanje predpisan tudi posebni varstveni režim (kot je bilo že ugotovljeno, to celo presega zahteve Evropske zveze).

Na področju identificiranja t.i. SAC-ov (po Habitatnih smernicah) pa je položaj mnogo bolj nejasen. Evropska zveza formalno ne odobrava vnaprejšnjega razglašanja takšnih območij v državah, ki niso članice Zveze. Problem naj bi reševali prek omrežja EMERALD, ki ga pripravljajo za nekdanje vzhodno- in srednjeevropske države. Vendar pa to ni največji problem: dejstvo je namreč, da se bo s pridružitvijo novih članic Evropski zvezi pojavila cela vrsta novih ogroženih habitatov in vrst, ki jih v Zahodni Evropi ni. Še večji problem pri nas pa bo priprava inventarja ogroženih habitatov in vrst. Kartiranje habitatov namreč v Sloveniji še ni dalo otipljivejših rezultatov, pa tudi pri poznavanju rastlinstva ter nekaterih živalskih skupin so pri nas še velike praznine.

Očitno nas čaka še ogromno dela. Terenskega dela, kartiranja pa tudi računalniške obdelave podatkov se ne bi smeli bati. Strah pa nas je lahko, da bomo ob hitenju "med velike" oziroma "tja, kamor sodimo" plačali visoko ceno. Kaj nam bo pomagalo, da bomo v prihodnje lahko grizli samo sijoča jabolka s predpisanim najmanjšim premerom vsaj osmih centimetrov, če pa se v nasadih visokodebelnih jablan ne bo več oglašala zelena žolna? Kaj nam bo pomagalo, če bodo naša žitna zrna popolnoma enaka tistim iz bogato gnojnih evropskih njiv, na katerih ne raste ta mak in kokalj in se ne oglašajo prepelica? Ali bodo intenzivno obdelana sklenjena obsežna kmetijska območja brez vmesnih živih mej in različnih kultur odtehtala dejstvo, da rjavi srakoper tu ne bo mogel prežati na plen, ker ne bo ne primerne plena ne primerne preže? Po drugi strani pa se bodo kmetijsko manj donosna območja pričela zaraščati, ker kmetijske proizvodnje zaradi nizkega donosa ne bo: petje pogostih gozdno-grmovnih vrst, ki jih je povsod dovolj in niso ogrožene, bo zamenjalo tisto značilno petje repaljščice, ki ponekod danes še

poseda po nizko donosnih vlažnih travnikih. Ali bo hrup tujih tovornjakov, ki bodo drveli po avtocestah, ki jih gradimo za Evropo, primerljiv z živrgolenjem poljskih škrajncev? Zalostno je le to, da tisti, ki bodo o tem odločali, mislijo, da mali deževnik rije po zemlji in da lahko velikega škurha z zelenih mokrih travnikov preselimo v zeleni smrekov nasad.

Približevanje Evropi je nujno, samo prehitro naj ne bo. Morda še ni vse izgubljeno: pred časom sem se ustavil v znani gostilni na Notranjskem in z veseljem poslušal lastnika, ki pravi, da sedaj pripravijo več porcij kavre ali bloške trojine iz fižola, rumene kolera-be, krompirja, ocvirkov in začimb, h kateri gre zelo v slast ocvirkovka, kot pa ocvrejo dunajskih zrezkov in pomfrita in da za sladico ponudijo jabolčni zavitek, ne pa tiramisu. Tako se bomo enkrat zavedeli, da ne bomo nikoli konkurenčni zahodnoevropski proizvodnji poljščin, na naše podeželje - če bo ostalo takšno, kot je - pa se bo zgrinjalo vedno več obiskovalcev, tudi turistov, ki jim v zadnjem času več kot nagnetena betonska plaža ob morju pomeni doživljanje narave. Da se le ne bomo zavedeli prepozno!

LITERATURA:

- GEISTER, I. (1995): Ornitološki atlas Slovenije. DZS Ljubljana
 GEISTER, I. (1998): Ali ptice res izginjajo? TZS Ljubljana
 MRŠIČ, N. (1997): Biotska raznovrstnost v Sloveniji MOP
 MOP (1997): Poročilo o izvajanju CBD v Sloveniji
 SKOBERNE, P. (1997): Pregled mednarodnih organizacij in predpisov s področja varstva narave. MOP
 SOVINČ, A. (1994): Zimski ornitološki atlas Slovenije. TZS Ljubljana
 The Bird Directive - Smernice za varstvo ptic: Directive (79/409/EEC)
 The FFH (Habitats) - Habitatne smernice: Directive (92/43/EEC)

Andrej Sovinc